

81.632.1971
Б.385

АЛТАЙ ТИЛ

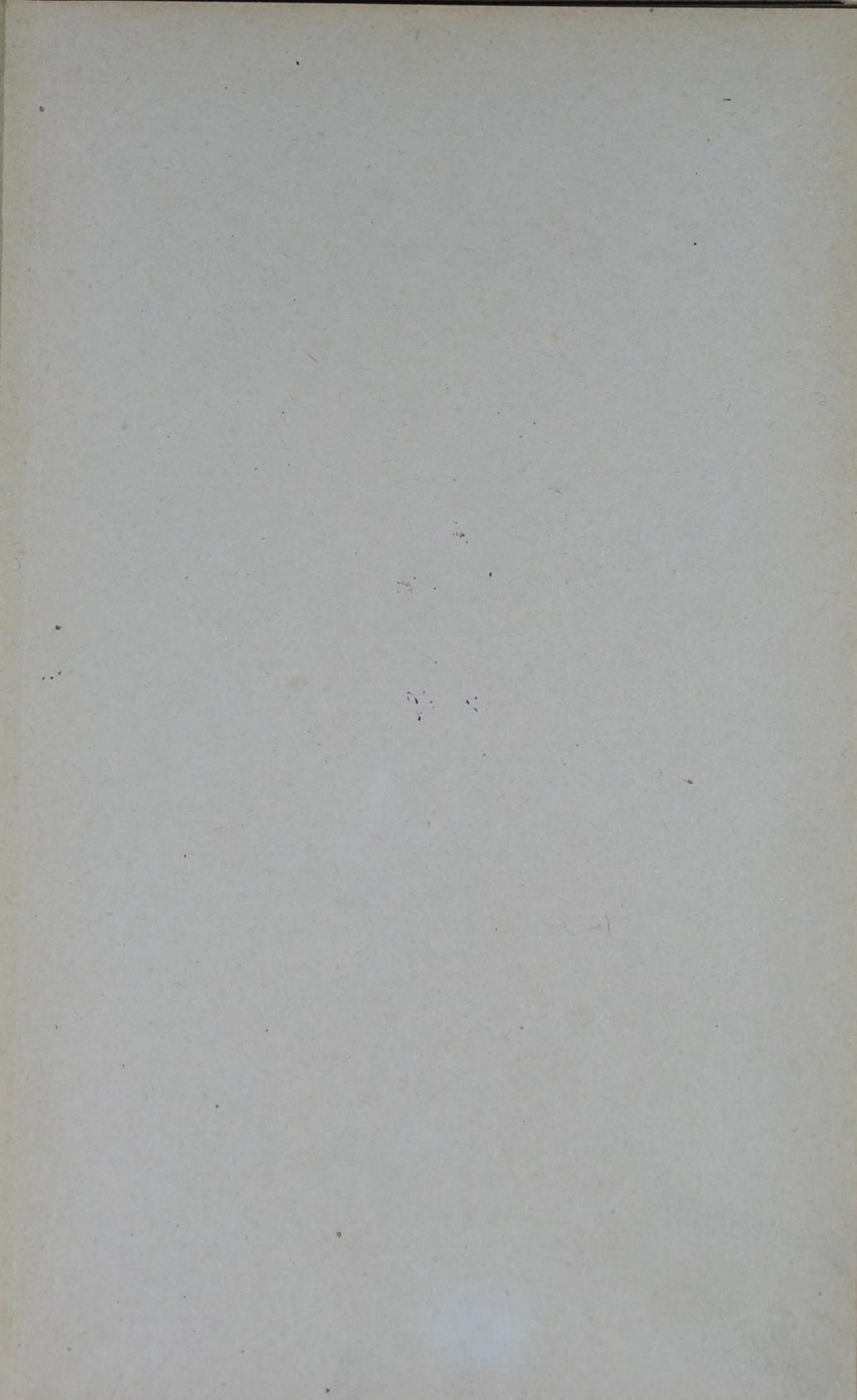
БАШТАМЫ ШКОЛДЫН
1-кы КЛАССЫНЫҢ УЧЕБНИГИ

ГОРНО-АЛТАЙСК
1959

93660

Xp

4с
Б 38

К. А. БЕДРЕЕВ

АЛТАЙ ТИЛ

ГРАММАТИКА, ЧЫН БИЧИИРИ
ЛЕ
ТИЛДИ ТЕМИКТИРЕРИ

БАШТАМЫ ШКОЛДЫҢ I КЛАССЫНЫҢ
УЧЕБНИГИ

Үчинчи катап чыгарганы

*Горно-Алтайский облоно
јбптбгбн*

Горно-Алтайская Областная
* БИБЛИОТЕКА *

ТУУЛУ АЛТАЙДЫҢ
БИЧИКТЕР ЧЫГАРАР ИЗДАТЕЛЬСТВОЗЫ
1959

93660
1042

81.632.1A71

5385

1 §. Табыштар ла буквалар керегинде үренгенин катап көрөри.

Сөстөр табыштардан бүдүп јат. Бичикте табыштарды **букваларла** темдектеп јат.

1 таскаду. Јуруктардын алдындагы сөстөрдү кычырыгар.

Тура.

Турна.

1. **Тура** деп сөстө канча буква? Сөстө кандый табыштар?

2. **Турна** деп сөстө канча буква? Сөстө кандый табыштар?

Бу сөстөрдү бичип алыгар:

Тура. Ыш. Табу. Чеген.

Турна. Сас. Тураа. Олон.

Табыштарды бис угуп ла айдып турадыс.

Букваларды дезе бис көрүп ле бичип турадыс.

2 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Кем, балдар, слерди тын сүүйт?

Кем сүрекей эркелейт?

—Кару **энебис.**

1. Мында кандый сөстөр карарта базылган?

2. Олордын кажызында ла канча табыш?

3 таскаду. Јуруктардын алдындагы сөстөрдү кычырыгар. Ол сөстөрдө кандый буква башка, айдып беригер.

Јака.

Јакы.

Бу сөстөрдү бичип алыгар:

*Така. Така. Парты.
Кырга. Тучка. Чаазыч.
Перо. Пенал. Лампа.*

1. Кажы ла сөстө канча буква?
2. Кажы ла сөстө кандый буквалар?

4 таскаду. Кажы ла эки сөсти кычырыгар. Ол сөстөрдө кандый буква башка, айдып беригер.

Көл—күл. | Кош—тош.
Тамак—тарак. | Жол—кол.
Өргө—өркө.
Арга—арка.

Бу сөстөрдү бичип алыгар.

Кыстан школго барадыры.

5 таскаду. Бу сурактарга каруу беригер.

Кыстан деп сөстө канча табыш? Сөс кандый букваларла темдектелген?

Школго деп сөстө канча табыш? Сөс кандый букваларла темдектелген?

Барадыры деп сөстө канча табыш? Сөс кандый букваларла темдектелген?

2 §. Сөстин үйези.

Паша ла Наташа агаш ортозында болгондор. Наташа Пашадан артып калды. Ол: „Па-ша!“ —деп, тын кыйгырып ийди. Паша онын үнин угала: „На-та-ша!“ —деп, кыйгырды. Наташа Пашаны түрген таап алды.

1. Наташа **Паша** деп сөсти канча бөлүккө бөлиди?

Наташа бу сөсти канайда бөлип айткан эди, слер оны онойдо ок бөлип айдыгар.

2. Паша **Наташа** деп сөсти канча бөлүккө бөлиди?

Паша бу сөсти канайда бөлип айткан эди, слер оны онойдо ок бөлип айдыгар.

|| Сөстөр үйелерге бөлинип жат. ||

Паша деп сөстө эки үйе: **Па-ша.**

Наташа деп сөстө үч үйе: **На-та-ша.**

6 таскаду. Бу стихти ончогор бир үнле кычырала, мында көргүзилгени аайынча бичип алыгар.

Ко-йон, ко-йон, ко-йо-нок!
Ja-жыл ө-лөн а-зык-ту,
чи-би тө-зин-де ja-дын-ду.

10 таскаду. Сөстөрдү үйелерге бөлип, бичип алыгар.

Чараган. Томуртка. Ишмекчи. Көрүк. Најы. Жылкычы. Сагыскан. Корголжын. Шүлүзин.

К ө р г ү з ү. Ча-ра-ган.

11 таскаду. Эки үйелү сөстөрдүн баштапкы үйези берилген; олардон бүткүл сөстөр бүдүрерге, экинчи үйезин бойыгар таап алыгар.

Ар-. Та-. Бө-. Ку-. Сал-. Ча-.
Ки-. Че-. Эр-.

К ө р г ү з ү. Ар-ба. Арба.

12 таскаду. Чийүчектердин ордына керектү үйез тургузыгар: -ма-, -зыл-, -чы-, -ла-, -ло-, -бы-.

Чы-лы. Кы-гат. Ар-мак. Кар-гаш. То-но. Жал-рак. Жа-чы.

1. Кандый сөстөр боло берди? | 2. Ол сөстөрдү бичип алыгар.

К ө р г ү з ү. Чы-ма-лы. Чымалы.

13 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Кара ла Катя агаш ортозында болгондор. Олор **карагат** тергендер. **Катя бачыртка** көргөн.

1. Карарта базылган сөстөрдүн кандый үйези түней?

2. Ол үйенин алдыла чийү тартыгар.

3 §. Үндү табыштар ла туйук табыштар.

Табыштар үндү ле туйук болуп јат.

Үндү табыш сөстин үйезин бүдүрет:
о-ро, э-гү, и-лү.

Үндү табыштар мындый букваларла темдектелет: а, е, ё, и, о, ө,
у, ү, ы, э, ю, я.

Бу буквалар үндү буквалар деп адалат.

14 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Агаш.

Агаш көп туза јетирет. Оны өскүрип, чеберлеп турар керек.

15 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

1. Яша Юрала энү киного жүргендер. Олончи деде айылында отурган.

2. Ши јок болзо, амыр да јок.

1. Баштапкы катап учураган үндү | 2. Кандый үндү
букванын алдыла чийү тартыгар. | буква мында јок?

Туйук буква сөстин үйезин бүдүрбей
јат. Ол сөстин үйезинде јук ле үндү
буквала кожо болуп јат:

ба-лык, куш-каш, ка-нат, ке-лес-кен.

Туйук табыштар мындый букваларла
темдектелет:

б, в, г, д, ј, ж, з, й, к,
л, м, н, н, п, р, с, т,
ф, х, ц, ч, ш, щ.

Бу буквалар **туйук** буквалар деп
адалат.

16 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Јаан **талайда** салкын
согот,
толкуларды түрүлтет.
Ак байканын јайылткан
кереп талайла **јүзет.**

Карарта базылган сөстөрдө туйук буквалардын
алдыла чийү тартыгар.

17 таскаду. Бичип алала, карарта базылган сөстөрдө туйук буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Јаңмыр болор алдында.

Коркушту **булут** јууктап келетти. Удабай ыраактан **күкүрт** угулды. Не ле неме тым боло берди.

|| Сөстин үйезинде бир ле үндү табыш болотон. ||

Сөстө канча үндү табыш бар, анча ок үйе болор:

јер, э-је, кө-чө, ал-ба-ты.

Сөстөр үйелерге мынайда бөлинет:

Та-на	мал-та	Ю-ра	Ма-ри-я
На-та-ша	та-рыс-ка	а-да-ру	ар-чы-мак
ай-бы, паль-то			

18 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Кас. Тарал. Пөтүк. Сангыскан. Карадас. Бачыртка. Шонкор. Мечиртке. Ұкү.

Бу куштар.

1. Кажы ла сөстө үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

2. Кажы ла сөстө канча үйе?

19 таскаду. Кычырала, кажы ла сөстө канча үйе барын айдып беригер.

1. Сарас. Түлкү. Тарбаган. Киш.

2. Барабан. Шар. Кызычактар. Чиби.
Флажок.

3. Чейнеш. Эрелдей. Манты. Баланка.

Карарта базылган сөстөрдү чийүчектерле үйелерине бөлип, бичип алыгар.

К о р г ү з ү. Түл-кү.

20 таскаду. Сөстөрдү үйелери аайынча кычырала, кажы ла сөстө канча үйе барын айдып беригер.

1. Кураган. Ийт. Киске. Бозу.

2. Бөрү. Шүлүзин. Күжүл. Камду.

3. Сымда. Чай. Торлоо. Күртүк.

Бу сөстөрдү бичип алала, кажы ла сөстө канча үйе барын скобкалардын ичинде көргүзүп салыгар.

К о р г ү з ү. Кураган (3).

21 таскаду. Кычырала, кандый сөстөрдү үйелерине бөлиир аргалу, кандыйларын бөлиирге жарабас, айдып беригер.

Жайгыда.

Санаш кой кабырган. Ол билгир койчы.
 Үренчи үйде иштенген. Ол энезине көп болушкан.

1. Кандый сөстөрдү үйелерине бөлиир аргалу?

2. Бичиир тушта ол сөстөрдү үйелерине бөлип салыгар.

Сөзликле өткүрер иш.

1-кы иш. Журукты көрөлө, мындый суракка каруу беригер.

Бу не?

Бу . . . .

1. Точкалардын ордына кандый буква тургузар керек? Книганын учында сөзлик бар. Ол сөзликти таап алыгар.
2. Сөзликтен ол сөсти табала, үйелерине бөлип, кычырыгар.
3. Ол канайда бичилип турганын ундыбагар.
4. Бичийле, точкалардын ордына ол сөсти тургузыгар.
5. Слер оны чын бичип алдыгар ба, жок по, шин-жүлеп көрүгер.

4 §. Сөстөрдү бир жолдог экинчи жолго көчүрери.

Сөсти бичиир тушта ол бир жолго батпай турган болзо, онын батпай турган бөлигин экинчи жолго көчүрер.

Сөсти бир жолдон экинчи жолго жа-
ныс ла үйелери аайынча көчүрерге
жараар:

Та-ня	руч-ка
На-таша, Ната-ша	жү-рүм
те-мене, teme-не	би-чик

Сөсти бир жолдон экинчи жолго көчү-
рерининг темдеги мындай:-(чийүчек).

22 таскаду. Бир жолдон экинчи жолго көчүрери
аайынча сөстөрди бөлип, бичип алыгар.

1. Кыру. Сокры. Шили. Көчө.
2. Токум. Кузук. Јаланг.
3. Мешке. Маска. Јарма.
4. Серёжа. Јелене. Санакуш.

К о р г ү з ү. Се-рёжа. Серё-жа.

23 таскаду. Берилген көргүзүлердинг болужыла
бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча сөстөрди
бөлип салыгар.

1. Ја-нар. Көрди. Укты. Совхоз.
2. Трак-тор. Стакан. Чалгы. Суску.
3. Груп-па. Аттар. Уккур. Таппас.

24 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрди бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Кыш келди. Токуна тышкары барды. Оңдо оның нөкөрлөри карла адыжып ойногондор. Токуна база ойынга кожулды.

К о р г ү з ү. Кыш кел-ди.

25 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрди бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Кызынак төрт жашту. Ол кичинек те болзо, энезине болужат. Кызынак столго аяк-казан тургузат.

26 таскаду. Берилген көргүзүлөрдүн болужыла бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча сөстөрди бөлип салыгар.

1. Чаа-зын. Куулы. Саамай. Саадак.
2. Та-раан. Такаа. Кирее. Тырмууш.

Жаңыс букваны азыйгы жолында артырарга жарабас, оны жаңы да жолго көчүрөргө жарабас. Бир жолдон экинчи жолго мынайда көчүрөп керек:

ада-ру, үрен-чик, ра-дио.

27 таскаду. Бичиир тушта сөстөрди бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бблип салыгар.

1. Адару. Ёренчик. Эмеген.
2. Идирген. Ёрөкөн. Мария. Радио.
3. Азырал. Алёша. Озочыл. Икили.

28 таскаду. Бичиир тушта карарта базылган сөс-
төрди бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бб-
лип салыгар.

Менин амадуум.

Мен сүрекей жакшы **үренерим. Ёре-**
дүни божодоло, **Ксения** эжем ок чылап.
үредүчи болорым. Менин **амадуум** ондый.

Сөстөрди бир жолдон экинчи жолго
көчүрер тушта **й** букваны онон озо
турган буквадан айрыбас учурлу:

тай-га, чөй-гөн, бай-рам.

Je ол үндү буквадан озо турганда,
оны бу буквадан айрырга жарабас.
Ондый учуралда сөстөрди бир жолдон
экинчи жолго мынайда көчүрер:

ко-йон, та-йак, ка-йын.

29 таскаду. Бичиир тушта **й** буквалу сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

1. Жайгыда майка керек, кышкыда де-зе—жылу фуфайка.

2. Оймокло **ийне**—көктөнөргө керектү немелер.

3. Бистин туранын жанында жойгон өзөт.

30 таскаду. Бичиир тушта сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Аймак. Кайзырык. Чейдем. **Ийнелик**. Каймак. Күйгек. Ойдык. Туйгак. Уйкузак. Уйген. Чойлошкон. Шыйдам.

К о р г ү з ү. Ай-мак. Кай-зырык, кайзырык.

31 таскаду. Бичиир тушта **й** буквалу сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Уулчактар кайын агаштын ортозына келдилер. Жайгы күн изү тийген. Курдан бөрүгине толтыра кайынат терип алды. Мишка ойногот жулды. Жолой бир тийин көрдилер.

5 §. Алтай алфавит.

Алтай алфавит 37 буквалу **А, Б, В ...** деп
букваларды **јаан** буквалар деп айдар, **а, б, в ...**
деп букваларды **кичинек** буквалар деп айдар.

2 Алтай тил, 1 кл.

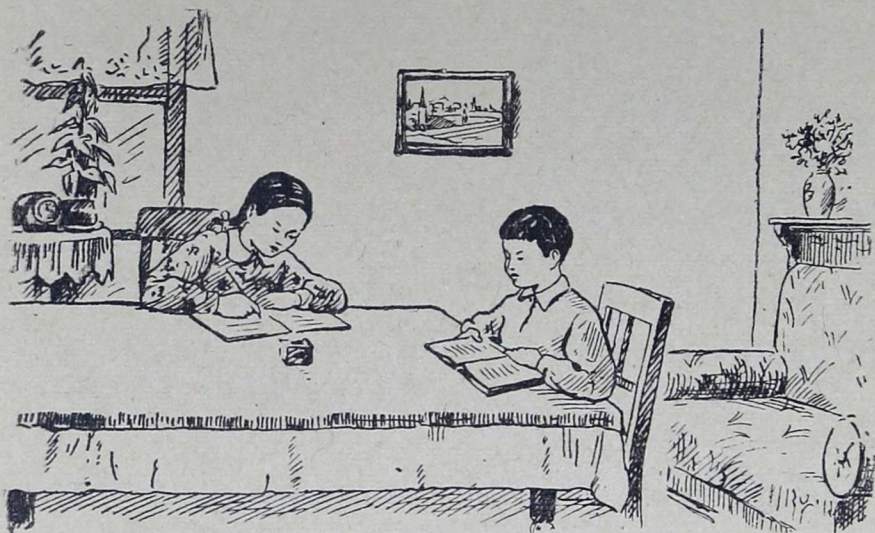
Горно-Алтайская Областная
* БИБЛИОТЕКА *

17

Аа	<i>Аа</i>	Öö	<i>Ööö</i>
Бб	<i>Бб</i>	Пп	<i>Пп</i>
Вв	<i>Вв</i>	Рр	<i>Рр</i>
Гг	<i>Гг</i>	Сс	<i>Сс</i>
Дд	<i>Дд</i>	Тт	<i>Тт</i>
Јј	<i>Јј</i>	Уу	<i>Уу</i>
Ее	<i>Ее</i>	ӱӱ	<i>ӱӱ</i>
Ёё	<i>Ёё</i>	Фф	<i>Фф</i>
Жж	<i>Жж</i>	Хх	<i>Хх</i>
Зз	<i>Зз</i>	Цц	<i>Цц</i>
Ии	<i>Ии</i>	Чч	<i>Чч</i>
й	<i>й</i>	Шш	<i>Шш</i>
Кк	<i>Кк</i>	Щщ	<i>Щщ</i>
Лл	<i>Лл</i>	ъ	<i>ъъ</i>
Мм	<i>Мм</i>	Ыы	<i>Ыы</i>
Нн	<i>Нн</i>	ь	<i>ьь</i>
Нн	<i>Нн</i>	Ээ	<i>Ээ</i>
Нн	<i>Нн</i>	Юю	<i>Ююю</i>
Оо	<i>Ооо</i>	Яя	<i>Яя</i>

Алфавитти үренип алала, книгадаг көрбөй, айдып беригер.

6 §. Сөс лө эрмек.

32 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Сөстөр: уулчак, кызычак, кычырат, бичийт.

Эрмектер.

*Уулчак кычырат.
Кызычак бичийт.*

1. Баштапкы эрмекте кем керегинде айдылат?	3. Экинчи эрмекте кем керегинде айдылат?
2. Уулчак керегинде не айдылат?	4. Кызычак керегинде не айдылат?

33 таскаду. Кычырала, сурактарга каруу беригер.

Күс башталды. Балдар школго келди.
Школдо балдар көп болды.

1. Мында бастыразы канча эрмек?

2. Баштапкы эрмекте не керегинде айдылат?

3. Бу эрмекте канча сөс?

4. Экинчи эрмекте кем керегинде айдылат?

5. Бу эрмекте канча сөс?

| Эрмек сөстөрдөң бүдүп жат. |

Эрмектеги баштапкы сөсти **јаан**
буквадан баштап бичиир.

Эрмектин учына **точка** (.) тургузар.

34 таскаду. Эрмектерди кычырала, журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

Уулчак ажанат.

Уулчак өдүгин арчийт.

Уулчак јунунат.

1. Мында канча эрмек?

2. Кажы ла эрмекте кем керегинде айдылат?

3. Кажы ла эрмекте канча сөс?

35 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Бис эрте турарыс.
Бис школго барарыс.
Бис ончобыс
үренерис.

1. Мында канча эрмек?

2. Кажы ла эрмекте кем
керегинде айдылат? Не
айдылат?

3. Кажы ла эрмекте кан-
ча сөс?

36 таскаду. Кычырала, сурактарга каруу бери-
гер, онын кийининде бичип алыгар.

Школ ачылды.

Ўредү башталды.

Ончо балдар школго келди.

Кичеенип олар үренди.

1. Мында канча эрмек?

2. Баштапкы эрмекте
не керегинде айдылат?
Школ керегинде не ай-
дылат?

3. Экинчи эрмекте не
керегинде айдылат? Ўредү
керегинде не айдылган?

4. Үчинчи ле төртинчи эрмектерде кем керегин-
де не айдылган?

5. Кажы ла эрмекте канча сөс?

Эрмекте кажы ла сөс алдынан башка бичилет.

37 таскаду. Эрмектерди кычырыгар.

1. Тандакталып тан атты.
2. Тамырланып күн чыкты.
3. Аркажердекүүкэтти.
4. Айылсайынышчыкты.

Үчинчи ле төртинчи эрмектерди кычырарга ненин учун күч?

Мынайда бичигер:

*Арка жерде күйүк этти.
Айыл сайын ыш чыкты.*

38 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

СОЛОҢЫ.

Жанмыр жаады. Удабай жанмыр токтоды. Тенериде солоңы көрүнип келди. Ол сүрекей жараш болгон. Балдар тышкары чыктылар. Олор солоңыны чаазынга журадылар.

1. Мында бастыразы канча эрмек?
2. Кажы ла эрмектеги баштапкы сөс кандый букувадан бичилген?
3. Кажы ла эрмектин учуна кандый темдек тургузылган?

39 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер. Бичиир тушта керектү жерге точка тургузыгар, кажы ла эрмектеги баштапкы сости жаан буквадан баштап бичигер.

Өркө ашка королто эдет уулчактар өркөгө чапкы салдылар олар өркөлөрдү онойдо кырдылар колхозтын ажын кородор неме жок болды

40 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Күзүни шыгырады урок башталды үредүчи куучын кычырат үренчиктер үредүчини лаптап угат

1. Кажы ла эрмекти кычырыгар.

2. Бичип алыгар. Керектү жерге точка тургузыгар. Точканын кийининде жаан буквадан баштап бичигер

41 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Эгир кирди балдар школдон келди энези столго курсак тургусты ончолоры отурып ажандылар

Бичип алыгар. Керектү жерге точка тургузыгар. Точканын кийининде жаан буквадан баштап бичигер.

42 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

— Яй болгон колхозчылар аш жуунаткандар пионерлер болушкандар озор мажак тергендер балдар нак иштегендер

Бичип алыгар. Керектү жерге точка тургузыгар.

43 таскаду. Бу журуктар аайынча эрмектер айдып беригер.

1. Баштапкы журукта кем журалган? Ол нени эдет?

2. Экинчи журукта кем? Ол нени эдет?

3. Ұчинчи журукта кем журалган? Ол нени эдип отуры?

4. Төртинчи журукта кем? Ол нени эдип отуры?

Бу ончозы кемнинг?

Бу ончозы бистинг.

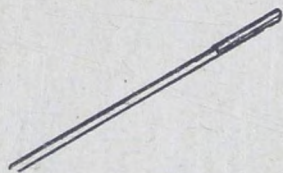
44 таскаду. Бу журуктар айынча үч эрмек таап бичигер.

Мынайда бичигер:

Завод бистинг.

7 §. Предмет ле онын адалган ады.

45 таскаду. Журуктарда јуралган предметтерди партанын үстүне салыгар.

Бу . . . .

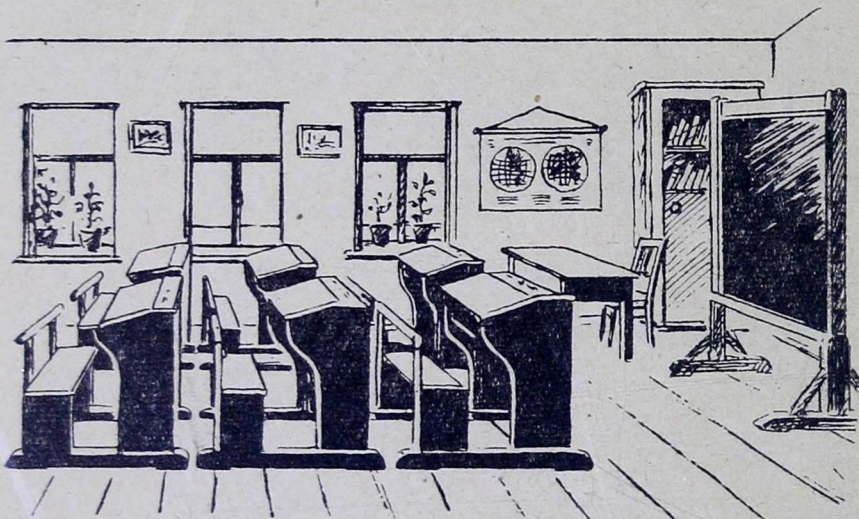
Бу . . . .

Бу . . . .

Журуктардын турганы айынча предметтердин адалган аттарын бичип алыгар.

Карузына керектү сөстөр:
перо, тетрадь, ручка.

46 таскаду. Бу журукта јуралган класстың ичинде кандый предметтер барын тоолоп айдып беригер.

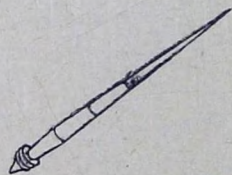

1. Слердин класста кандый предметтер бар? Олорды адап беригер.

2. Тышкары кандый предметтер бар? Олорды адап беригер.

Сөзликле өткүрер иш.

2-чи иш. Журукта кандый предмет јуралганын айдып беригер. Онын алдындагы эрмекти кычырыгар.

Бу . . . .

Адам . . . јазап берди.

1. Точкалардын ордына кандый сөс тургузар керек?

Сөзликтен ол сөсти табала, јарт айдып кычырыгар.

2. Ол канайда бичилип турганын ундыбагар.

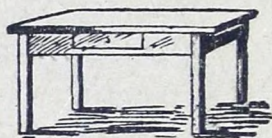
3. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөс тургузыгар.

4. Слер оны чын бичий алдыгар ба, жок по, шин-жүлеп көрүгер.

47 таскаду. Табышкакты кычырала, оны таап алыгар. Тапкан сөс ненин учун табышкакка келижет?

Т а б ы ш к а к .

Јаңыс бөрүктин алдында
төрт карындаш туру.

Т а п к а н с ө с : . . . .

Табышкакты бичийле, онын кийининде тапкан сөсти бичигер.

Кандый ла предмет керегинде **бу не?** деп эмезе **бу кем?** деп сураар.

Бу кем?—*Ўренчик. Койчы.*

Бу не?—*Стол. Кайырчак.*

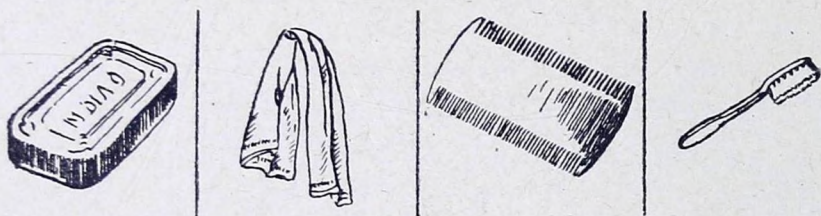
48 таскаду. Јуруктарды көрөлө, олардо кандый предметтер јуралганын айдып беригер.

Предметтердин аттарын јуруктардын турганы аайынча бичип алыгар.

К а р у з ы н а к е р е к т ү с ө с т ö р :
пыйма, тийин, бөрүк, балык.

49 таскаду. Журуктарды көрөлө, олардо кандый предметтер жураганын айдып беригер.

Ару-чек жүрерге керектү предметтердин аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

Ару-чек жүрерге керектү предметтер: тарак, коларткыш, самын, щётка.

Ару-чек жүрерге керектү база кандый предметтер бар? Оларды адап беригер.

50 таскаду. Кычырала, озо баштап үренерге керектү немелерди, онын кийининде ару-чек жүрерге керектү немелерди бичип алыгар.

Самын, карандаш, тарак, ручка, коларткыш, бичик, тетрадь, щётка, жышкыш, линейка, перо.

Үренерге керектү немелер:

Ару-чек жүрерге керектү немелер:

51 таскаду. Табышкакты кычырала, оны таап алыгар. Тапкан сөс ненин учун табышкакка келижип турганын жартап беригер.

Т а б ы ш к а к .

Јуртаган јери —
чиби төзи. Јиген
ажы—талдын бү-
ри. Кышкыда ак
өңдү, **јайгыда** бо-
ро өңдү.

Т а п к а н с ө с : . . . . .

Табышкакты бичип алыгар. Карарта базылган сөс-
төрди үйелерине бөлип салыгар.

52 таскаду. Сөстөрди кычырыгар.

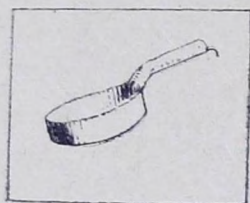
Парта, көнөк, орын, шкаф, аяк, стол,
отургуш, казан, чөйгөн, диван, суску,
такта.

Озо баштап аяк-казаннын аттарын, онын кийи-
нинде мебельдин аттарын бичип алыгар.

А й а к - к а з а н :

М е б е л ь :

53 таскаду. Табышкакты кычырала, оны таап алыгар. Табышкакты ла тапкан сөсти бичип алыгар.

Бойы сууда,
куйругы жарда.

Тапкан сөс : . . . .

Тапкан сөстөги үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

54 таскаду. Сөстөрдү кычырыгар.

Сапог, чамча, тон, калош, майка, некей, туфля, штан, пыйма, жакы.

Озо баштап кийимдердин аттарын, онын кийининде өдүктердин аттарын бичип алыгар.

К и й и м д е р :

Ө д ү к т е р :

55 таскаду. Журуктарды көрөлө, бу не? деп суракка каруу беригер.

Аш өзүмдердин аттарын журуктардын турганы айынча бичип алыгар.

А ш ө з ү м д е р : буудай, тараан, сула.

Бу не?

Огород ажынын аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар. Үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Огород ажы: **огурчын**, капуста, согоно.

56 таскаду. Табышкактарды бичийле, олардын алдына тапкан сөстөрди бичигер. Ол сөстөрдөги үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Т а б ы ш к а к т а р .

1. Тогус кат торко тонду,
толо айдый кеберлү.

Онын тонын уштузан,
көстинг жажын төгөринг.

2. Жажыл, суйман,
амтанду ла тузаган.

Т а б а р . с ө с т ө р : **огурчын, согоно.**

57 таскаду. Озо баштап аш өзүмдердинг аттарын,

онын кийининде огород ажынын аттарын бичип алыгар.

Капуста, буудай, картошко, арыш, огурчын, помидор, арба, сула, чалкан, согоно.

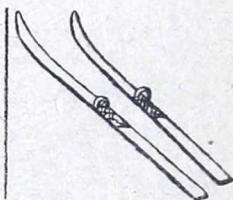
О г о р о д а ж ы :

А ш ö з ү м д е р :

Карарта базылган сөстөрди бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

58 таскаду. Журуктарды көрөлө, кандый предметтер журалганын айдып беригер.

Бу не?

Бу . . . .

Бу . . . .

Бу . . . .

Бу . . . .

Предметтердин аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

К а р у з ы н а к е р е к т ү с ө с т ö р : МЫЛ-ТЫК, теке, чана, тўлкү.

Бу кем?

Бу . . . .

Бу . . . .

Бу . . . .

Бу . . . .

Каруузына керектү сөстөр: **жуучыл**,
бала, **кузнец**, **адаручы**.

Алтай тилде **жүк** ле кижини **бу кем?** деп айдар. Кижиден башка, тынду ла тыны **жок** предметтерди **бу не?** деп айдар.

59 таскаду. Кычырала, сурактарга каруу беригер. Бичиирде **кем?** деп суракка каруу берип турган предметтердин аттарынын алдыла чийү тартыгар.

Жиилек бышты. Тана боронот терди. Ваня ла Такша мешке **жууган**. **Жыраанын** ортозынаг койон мантап чыкты. Же балдар койонног коркыбады. Койонног кижини коркыбайтан.

1. Не бышты?		5. Койонног кем коркыбады?
2. Кем боронот терди?		6. Койонног кем коркыбайтан?
3. Кем мешке жууган?		
4. Жыраанын ортозынаг не мантап чыкты?		

60 таскаду. Озо баштап **кем?** деп суракка каруу берип турган предметтердин аттарын, онын кийининде **не?** деп суракка каруу берип тургандарынын аттарын бичип алыгар.

Ийт, машина, агроном, чечек, колхозчы, куран, тракторист, балыкчы, куш, машинист, кол, трактор, балык, жылкычы.

К ө р г ү з ү: **Кем?**—Агроном . . . .
Не?—Чечек . . . .

61 таскаду. Журуктарды көрөлө, олардо кем эмезе не журапганын айдып беригер. Предметтердин аттарын журуктардын турганы аайынча бичип алыгар.

Карузына керектү сөстөр: самовар, кас, кызычак, үй кижн, кой, эчки, салда, эр кижн, кайыш, абра, уулчак, ийт.

62 таскаду. Бичиир тушта улусты адаган сөстөрдин алдыла чийү тартыгар.

1. **Анчы** бөрүни жыга атты. 2. Колхозко агроном келди. 3. Тракторист планын ажыра бүдүрди. 4. **Койчы** кой кабырат.

Сөзликте өткүрөр иш.

3-чи иш. Журукты көрүгөр. Эрмектерди кычырала точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер.

Жолло кичинек... барадыры. Ол школго барып жат. Бу баштапкы класста үренип турган...

1. Сөзликтен ол сөстөрдү таап алыгар. Олор канайда бичилип турганын ундыбагар.

2. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

3. Ол сөстөрдү чын бичип алдыгар ба, жок по, шинжүлөп көрүгөр.

63 таскаду. Кычырала, карарта базылган сөстөр кандый предметтерди көргүзип турганын айдып беригер: кийимди бе, өдүкти бе эмезе мебельди бе.

1. Сапожник **сапог** көктөди. 2. Малчы жылу **тон** кийди. 3. Бригадир **тактага** отуруп алды. 4. Энем **чамча** көктөди.

Эрмектерди бичип алала, улусты адап турган сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

Сөзликле өткүрер иш.

4-чи иш. Журукты көрүгөр. Эрмектерди кычырала, точкалардын ордына кандый сөс тургузатанын айдып беригер.

Тышкары кичинек ...
туру. Ол ... азырайт.

1. Ол сөстөрдү сөзликтег таап алала, омор канай-да бичилип турганын ундыбагар.

2. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

3. Ол сөстөрдү чын бичип алдыгар ба, жок по, шин-жүлөп көрүгөр.

64 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар. Сөзликтег көрүгөр.

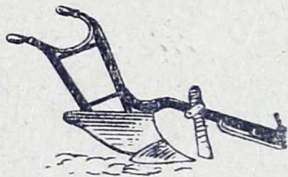
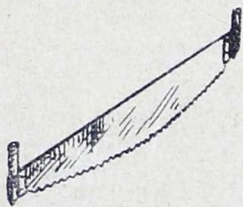
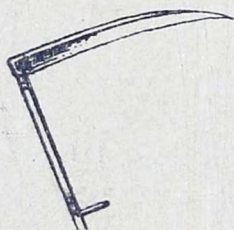
1. Столдын үстүне кургак **жалб...рак** келип түшти. 2. **И...ик**—түк иирерге керектү неме. 3. **У...лчак** одын жарды. 4. **Кыз...чак** кожондоп отуры.

65 таскаду. Журукты көрөлө, ондо кандый предметтер барын тоолоп айдып беригер.

66 таскаду. Јуруктарды көрөлө, ондо кандый предметтер јуралганын айдып беригер. Онын кийинде сурактарга толо каруу беригер.

Сурактар.

1. Баштапкы јурукта не јуралган? Өлөңди неле чабар?
2. Экинчи јурукта не јуралган? Одынды неле томурар?
3. Үчинчи јурукта не јуралган? Кыраны неле сүрер?

67 таскаду. Сурактарга каруу беригер.

Огородто не өзөт?

Садта не өзөт?

Слердинг јерде кандый агаштар бар?

8 §. Улустын адын ла өбөкөзин јаан буквадан баштап бичири.

Бу Тана. Тана
айак-казан јунат.

Бу Саша. Саша
аштын мажагын те-
рип јат.

Улустын аттарын јаан буквадан
баштап бичиир.

68 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Улустын
аттарынын алдыла чийү тартыгар.

Карлу кыр.

Кырда Петя ла Санат.

Кырда Вера ла Жангар.

Балдар чанакту жыгылайт.

Балдарга сүүнчилү.

69 таскаду. Озо баштап уулчактардын аттарын, онын кийининде десе кызыкчактардын аттарын бичип алыгар. Балдардын аттарындагы жаан букванын алдыла чийү тартыгар.

Лиза, Анат, Федя, Ира, Челеме, Көкүл, Санаш, Чот, Варя, Дуся, Байкал, Сырга.

Уулчактардын аттары:

Кызыкчактардын аттары:

70 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына жаан буквадан эмесе кичинек буквадан башталган керектү сөстөр тургузыгар. Улустын аттарынын алдыла чийү тартыгар.

1. Менин ... эжем жараш ... тап- ты.	чечек Чечек
2. Энези ... деп кызына ... берген.	оймок
3. Кече ... женем бөрүгине жа- ны ... көктөп алды.	Оймок чачак Чачак

71 *таскаду*. Журуктарды көрүгөр. Сурактарды кычырала, ологго каруу беригер.

Сырга.

Вова.

Сыргада кандый ойынчык?
Наадайла кем ойноп жат?
Вовада кандый ойынчык?
Керепле кем ойноп жат?

Сурактарга каруулар бичип алыгар.
К ө р г ү з ү.

*Сыргада наадай.
Наадайла Сырга ойноп жат.*

72 *таскаду*. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдин алдыла чийү тартыгар.

Бүгүн бистинг класста **Самаев Петя** дежурить эдет. Эртен **Адукова Маша** дежурить эдер.

Улустын аттарын ла өбөкөлөрин **јаан** **буквадан** баштап бичиир.

Тадыкин Вася.   Санашева Тана.

73 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар. Балдардын өбөкөлөриндеги ле аттарындагы жаан букванын алдыла чийү тартыгар.

Чаналу жүргени.

Ичкери алдында ... .. бараткан.
Оны ээчий ... .. бараткан.
Васяга ла Танага сүүнчилү болгон!

74 таскаду. Кычырала, бичип алыгар, онын кийининде наизусть үренип алыгар.

Ырыс, жайымды адаларыс күүнзеген,
Ол учун көп катап тартышкан.
Ленин ле Сталин тартыжуда бистерге
Төрөлди төзөп тургускан.

75 таскаду. Карарта базылган сөстөрдүн ордына улустын өбөкөлөрүн ле аттарын тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

1. **Уулчак** адазыла кожо городко барган. 2. Тоормоштордын үстүндө **кызычак** отуры. 3. Эңирде **үренчик** айылына жанып келди.

76 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

Мениң өбөкөм— . . . . .

Мениң адым— . . . . .

Мениң өбөкөм лө адым— . . . . .

77 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Балдар меесте болгондор олор ондо жижек тергендер Параев Миша ла Адарова Чейнеш ончолорынан көп терип алгандар.

1. Бичип алыгар. Точка ла жаан буква керегинде ундыбагар.

2. Балдардын өбөкөлөрүнүн ле аттарынын алдыла чийү тартыгар.

78 таскаду. Сөстөрдү кычырыгар.

1) Такша, жиген, талкан, саржулу.

2) чеген, Челеме, соок, ичкен.

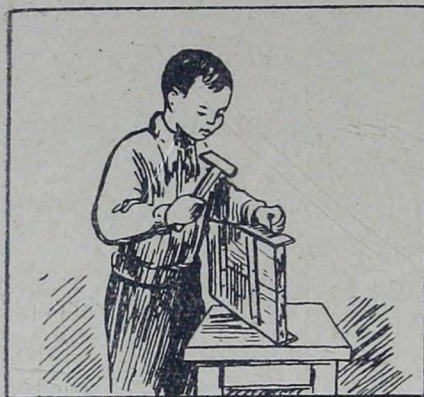
3) уйларды, Таныш ла Витя, айдап апаргандар, одорго.

1. Бу сөстөрдүн эрмектер тургузып алыгар.

2. Ол эрмектерди чынчике бичип алыгар.

79 таскаду. Јуруктарды көрөлө, сурактарга каруу беригер. Балдардын өбөкөлөрүн ле аттарын бойыгар сананып таап алыгар.

Кушкаштардын кормушказы.

Сурактар.

Кормушканы кем этти?
Ол оны неге илип койды?
Кормушкага кызычак нени урды?
Кормушкага не учуп келди?
Балдар нени эдип турдылар?

Сөзликле өткүрер иш.

5-чи иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер.

Калапту ... болгон. Уйкудан ... ойгонды.

Ол жылу ... кийеле, ... андаарга барды.

1: Ол сөстөрдү сөзликтең таап алыгар. Олор канайда бичилип турганын ундыбагар.

2. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

3. Слер ол сөстөрдү чын бичип алдыгар ба, жок по, шинжүлөп көрүгер.

9 §. Тындулардын чоло адын жаан буквадан баштап бичири.

Чубарак.

Мойло.

Чыйрак.

80 таскаду. Эрмектерди кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

1. Бисте **Чубарак** деп уй бар.

2. **Мойло** деп ийт ээзинин ижемчилү болушчызы.

3. Стапаш колхозко **Чыйрак** деп күлүнды өскүрип берген.

Кандый ла малга, кушка ла өскө дө тындуларга чоло ат берилген болзо, оны **јаан буквадан** баштап бичиир.

81 таскаду. Озо баштап кискелердин чоло аттарын, онын кийининде десе ийттердин чоло аттарын бичип алыгар. Тындулардын чоло аттарындагы јаан букванын алдыла чийү тартыгар.

Көстүк, Васька, Тайгыл, Тырынка, Чолтык, Мыйак, Актырмак, Сарыгол, Мойло. Кискелердин чоло аттары: Ийттердин чоло аттары:

82 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына тындулардын чоло аттарын тургузала, олардын алдыла чийү тартыгар.

Бисте ... деп уй болгон.

Уйда ак мандайлу бозу болгон.

Энем ого ... деп чоло ат берген.

83 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына ийттин чоло адын тургузыгар.

Бардин Санашта ... деп ийт бар.

... ээзин сүрекей сүүп јат.

Көп аразында... Санашла кожо школго јетире барат.

Сөзликле өткүрер иш.

6-чы иш. Журуктарды көрөлө, мындый суракка каруу беригер.

Бу не?

Бу . . . .

Бу . . . .

Бу . . . .

1. Керектү сөстөрдү сөзликтен таап алыгар.

2. Ол сөстөр канайда бичилип турганын ундыбагар.

3. Бичиир тушта керектү сөстөр тургузыгар.

4. Слер оморды чын бичип алдыгар ба, жок пошинжүлөп көрүгөр.

84 таскад у. Кычырала, бичип алыгар.

Уйлардын чоло аттары: Тонкур, Олөжөк, Төкпөк, Күренеш, Чокурак.

Аттардын чоло аттары: Буян, Чолмон, Жүгүрүк, Жиилек, Шонкор.

Тындулардын чоло аттарындагы жаан букванын алдыла чийү тартыгар.

85 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына уйлардын ла ийттердин чоло аттарын тургузыгар.

Ўүрде эн ле жараш уй—... .

... база ... сүрекей көп сүт бередиленер.

Пастухта эки ийт бар: ... , ...

10 §. Ўренгенин катап көрөри.

86 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Күзүни шыңырады калганчы урок божоды балдар јана бердилер дежурный Адуков Коля ончолорынан орой јанды.

Бу эрмектерди бичип алыгар.

Точка ла јаан буква керегинде ундыбагар.

87 таскаду. Бичиир тушта керектү јерге точка тургузып туругар.

Јаскы күн тын изидет кар кайылат шоркырак суучактар акты ичегенинен келескен чыкты чымалылар ойгонды.

Карарта базылган сөстөрдү чыгара бичип алала, бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

88 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына балдардын өбөкөлөрүн ле аттарын тургузыгар.

Куйрукова Надяла ... .. најылажат.
Арыкова Танала десе ... .. најылажат.
Ўүрелер кожо ойноп јадылар. Олор бирүзи бирүзине үредүде болујадылар.

89 таскаду. Бичип алыгар. Точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар. Балдардын өбөкөлөриндеги ле аттарындагы јаан буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Кергилова Машада кызыл ... бар.
Элдепов Кукашта кичү ... бар.
Сортоева Ирада килең ... бар.

Каруузына керектү сөстөр: **карын-**
даш, **чаазын**, **карандаш**.

90 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына тындулардын чоло аттарын тургузыгар.

Тайгыл ла Тырынка.

Атпанга ... деп ийт ле ... деп киске бар. ... айыл каруулдайт, ... десе чычкандар тудат. Олор экүлези ээзине туза жетирет.

91 таскаду. Берилген сөстөрдөң эрмектер тургузып алала, оорды бичип алыгар.

- 1) болгон, Пальма деп, бисте, ийт.
- 2) күчүктер, болгон, кичинек, Пальмада.
- 3) кичееген, Пальма, балдарын, јакшы.

11 §. Предметтердин действиелери.

Эркемей.

Торколой.

1. Эркемей нени эдет? | 2. Торколой нени эдет?
—Эркемей одын жарат. | —Торколой кийим јунат.

Эркемей одын
јарат.

Торколой кийим
јунат.

92 таскаду. Кажы ла јурукта кем эмезе не ју-
ралганын, оlor нени эдип турганын айдып беригер.

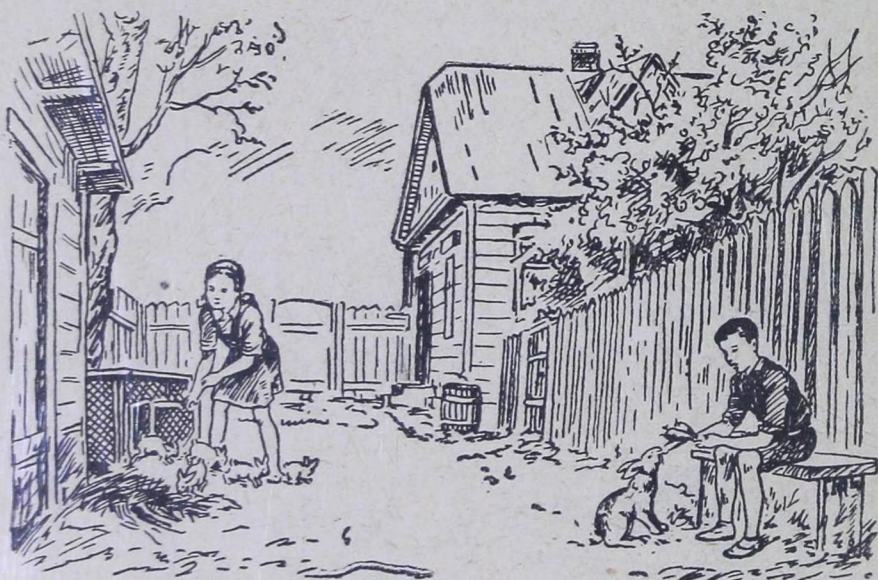

Эрмектерди бичип алыгар:

*Кызычак туранын ичин жалмайт.
Уулчак балын кармактайт.
Кискечек мячикке ойноп жат.*

Жарат, јунат, јалмайт, кармак-
тайт, ойноп јат деп сөстөр предмет-
тердин действиелерин көргүзөт.

Ол сөстөргө нени эдип јат? деп
сурак тургузарга јараар.

93 таскаду. Јурукты көрөлө, сурактарга каруу беригер. Балдардын өбөкөлөрүн ле аттарын бойыгар сананып таап алыгар.

Сурактар.

Уулчак нени эдип јат? Кызычак нени эдип јат? Кролик нени эдип јат? Кроликтин балдары нени эдип јат?

94 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Карарта базылган сөстөрдү чыгара бичип алала, бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Шофёр болорго

јакшы,

Лётчик болзо,

онон артык.

Мени үретсиндер,

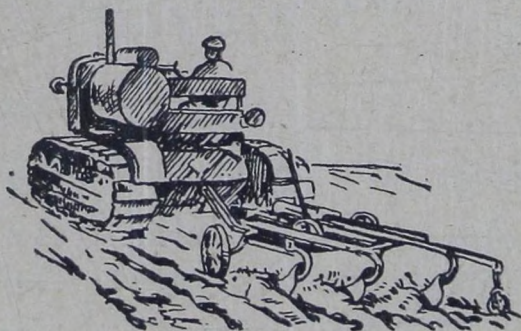
Мен лётчик болорым.

Бензин уруп аларым,

Өрө учуп чыгарым.

95 таскаду. Бу јурукты көрүп алыгар. Кыраны кем сүрүп јат? Тракторист кыраны неле сүрүп јат?

96 таскаду. Кем нени эдип јат? деп суракка көргүзү аайынча каруу беригер.

Ўредүчи нени эдип јат?—Ўредүчи ўредип јат.

Ўренчик нени эдип јат?—

Врач нени эдип јат?—

Сапожник нени эдип јат?—

Јурукчы нени эдип јат?—

97 таскаду. Башка-башка тындулар канайда ўнденип турганын айдып береле, бичип алыгар.

Уй ... . Ат ... . Кой ... . Ийт ... .
Бөрү ... . Айу ... .

Керектү сөстөр: киштеп јат, ўрүп јат, мөөрөп јат, огурып јат, маарап јат, улуп јат.

98 таскаду. Бичип алыгар; точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

Тенгери ... . Салкын ... . Јалкын ... .
Күкүрт ... . Јанмыр ... . Суучактар ... .

Керектү сөстөр: сокты, күркүреди, булуттанды, јалт этти, акты, јаады.

99 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына он јанындагы столбиктен шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

Одынды малтала	арчыыр
Кийимди щёткала	јарар
Тураны черетле	кечер
Сууны кемеле	черетеер

Школдын маалазында.

100 таскаду. Јурукты көрүп алыгар. Ондо канча бала? Олордын кажызы ла нени эдип јат? Олордын өбөкөлөрүн ле аттарын бойыгар сананып табала, „Школдын маалазында“ деп куучын айдып беригер.

Сөзликле өткүрер иш.

7-чи иш. Журуктарды көрөлө, эрмектерди кычырыгар.

Яш ... болгон.

Ол энезинен ырады.

Ачап ... качан ок мында
турды, калыырга белен болды.
Je бее кулунын аргадап алды.

1. Керектү сөстөрдү | сөзликтен таап алыгар.
Олор канайда бичилип | турганын ундыбагар.

2. Бичиир тушта точ- | калардын ордына ол сөс-
төрдү тургузыгар.

101 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар.

1. Түнде **со...к** түшти. 2. **Анч...**
ти...инг андады. 3. **Ба...рчык**, **том...ртка**
ла **кү...ле**—куштар. 4. Кышкыда жылу
ки...им керек. 5. **Кул...н** киштеди. 6. Ар-
када **бөр...** улуды.

Сөзлик айынча шинжүлөп көрүгөр.

102 таскаду. Куучынды журук айынча оноң ары айдыгар.

Баарчыктар учуп келгени.

Яс келди. Кар кайылат ...

12 §. Предметтердин ангылу темдектери.

Жалаң жерде өзөтөн
күзүни деп чечегим,
чанкыр жараш көзингле
мени незин көрөдин?
Майдын айас күнинде
нени айдып турадын?
Койу өлөн төзінде
бажын неге жайкайдын?

103 таскаду. Стихти кычырала, онын сөстөриле мындый сурактарга каруу беригер:

Кандый жерде өзөтөн? Кандый көзингле?
Майдын кандый күнинде? Кандый өлөн
төзінде?

Кандый предмет деп жартап койгон
болзо, оны таныырга жеңил.

104 таскаду. Јуруктарды көрөлө, олардо кандый предметтер јуралганын айдып беригер. Онын кийининде предметтердин кандый болгонын көргүзип турган сөстөрдн предметтердин аттарыла кожо бичип алыгар.

Бийик. Жабыс. Узун. Кыска. Жаан. Кичинек.

К ө р г ү з ү. Бийик чиби. Жабыс чиби.

105 таскаду. Эрмектерди учына жетире айдала, онын кийининде бичип алыгар. Точкалардын ордына он жанындагы столбиктен сурактар аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

Кар (кандый?)	кара
Көмүр (кандый?)	ак
Сахар (кандый?)	ачу
Мырс (кандый?)	тату
Тош (кандый?)	изү
От (кандый?)	соок

106 таскаду. Сурактарга каруу беригер:

Тату амтанду нени билеригер?

Кычкыл амтанду нени билеригер?

Ачу амтанду нени билеригер?

Не кара? Не ак?

Не жаан? Не кичинек?

Не кату? Не јымжак?

107 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына он јанындагы столбиктен шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

1. Айу ... , койон дезе	жаан
2. Таш ... , јастык дезе	кичинек
3. Тоормош ... , шыйдам	јымжак
дезе	кату
	чичке
	јоон

108 таскаду. Точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

1. ... јер эриди, ... туман јайылды. 2. Чычканга кiske де ... ан. 3. Бисте ... уй бар. 4. Оттыг ... јалбыжы ыраактан көрүнди.

Керектү сөстөр: боро, коркушту, јаскы, кызыл, күренг.

109 таскаду. Берилген сөстөрдөн эрмектер тургузып алала, оларды бичип алыгар. Предметтердин кандый болгонын көргүзип турган сөстөрдиг алдыла чийү тартыгар.

- 1) бийик, мааны, кызыл, көдүрилет.
- 2) кижиги, иштемкей, отурбас, иш жок.
- 3) жанмыр, ургун, жаады, кече.

110 таскаду. Табышкактарды кычырала, оларды таап алыгар. Тапкан сөстөр ненин учун табышкактарга келижип турганын жартап айдып беригер.

1. Кызыл, тату, жараш жытту, жерге жаба өзөт.

2. Узун мойынду, кызыл табашту, такымыннан тиштезе—кайа көрбөй качарын.

3. Жерди ак кийис бүркеди.

Т а б а р с ө с т ө р : жиилек, кар, кас.

Сөзликке өткүрер иш.

8-чи иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер.

Бисте колхозтор. Ондо ... иштеп турулар.

Ондо жөптү иш, ондо жакшы ... .

1. Ол сөстөрдиги сөзликте таап алыгар. Олор канайда бичилип турганын ундыбагар.

2. Эрмектерди бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар.

13 §. Э ле е буквалар.

Эртен тура.

Јенил эзин эртен тура
агаш бүриле ойноды.
Эдил үндү кушкаштар
күн башталганын жарлады.

Алтай тилде э буква качан да болзо сөстин бажында бичилер: элик; е буква дезе сөстин ортозында ла учында бичилер: кеме.

111 таскаду. Бичиир тушта э ле е буквалу сөстөрди үйелери аайынча бөлип салыгар.

Энир кирди. Эбиреде турган туулар бүрүнкүйлене берди. Деревнеде оттор күйди. Улус иштег жанды. Балдардын энелери курсак асты.

112 таскаду. Бичип алала, э букванын алдыла бир чийүчек, е букванын алдыла эки чийүчек тартыгар.

1. Башкүн Эмил эки элик аткан. 2. Бистин айылдын кийин жанында теректер ле кайындар өзөт. 3. Эжиктин жанында эчки турган.

Алтай тилге кирген сөстөрдө э буква сөстин бажында да, ортозында да бичилер: этаж, этажерка, аэродром.

14 §. Й буква

кайчы		ай		кайың
койчы		өй		кийим

Й табыш сөстинг үйезин бүдүр-
бей жат: **туй-гак, ка-йың**. Онын учун
Й буква **туйук** буква деп адалат.

113 таскаду. Кычырала, бичип алыгар.

Жалакай жүректү, ойгор сагышту
башчыбыс улу најылык төзөди.
Бистинг ороондо бастыра албаты,
жангыс биледий, нак жадыры.

Й буквалу сөстөрдинг алдыла чийү тартыгар.

114 таскаду. Озо баштап учында й буквалу сөс-
төрдү, онын кийининде ортозында й буквалу сөстөрдү
бичип алыгар.

Чөйгөн. Чай. Тайга. Кей.
Каймак. Карагай. Иштемкей.
Кий. Ойно. Кыйгыр. Оройтыба.
Койчы. Кой. Чой. Чейдем.

115 таскаду. 114 таскадудан үйелерине бөлилге-
дий сөстөрдү алып, үйелери аайынча бөлип, бичип
алыгар.

116 таскаду. Бичип алала, й букваныг ла оныг кийининде турган үндү букваныг алдыла чийү тар-тыгар. Ол сөстөрди үйелерине канайда бөлийтенин айдып беригер.

1. Колхозчылар кийис басты. 2. Петя бийик кайында күртүк отурганын көрди. 3. Айуныг балдары ойын баштадылар. 4. Кенетийин куйун табарды. 5. Кайырчак бектү болгон.

15 §. Үренгенин катап көрөри.

117 таскаду. Кычырала, мында канча эрмек барын айдып беригер.

Түш узады түн кыскалды күннинг чогы кожулды күнет жерлер карара берди баарчыктар учуп келди.

Бу эрмектерди бичип алыгар. Керектү жерге точка тургузыгар.

118 таскаду. Он јанындагы столбиктеги сөстөрди јарт айдып кычырыгар.

Јаскыда улус малды одорго	айдар
Таадам биске озогы куучын	айдаар
Кичинек Миша үйде ...	артаар
Көзин чеберлебес киж	
көзинен ...	артар

Бичиир тушта точкалардын ордына он јанындагы столбиктен керектү сөстөр тургузыгар.

119 таскаду. Мында айдылган тындуларды кандый деп айдарга жараар? Сурактарга каруу берип, эрмектерди бичип алыгар. Скобкаларды ла сурактарды бичибегер.

Түлкү (кандый?) ... Шонкор (кандый?) ... Тийинг (кандый?) ... Бөрү (кандый?) ... Койон (кандый?) ...

Керектү сөстөр: учкур, коркынчак, ачап, сүмелү, чыйрак.

120 таскаду. Кычырала, үндү табыштан башталган сөстөрдү айдып беригер.

1. Ада. Карындаш. Эне. Эје. Сыйын.
2. Одор. Мал. Өлөң. Теке.
3. Арбуз. Чалкан. Огурчын. Картошко.

121 таскаду. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдү үйелерине бөлип салыгар.

Орой энгирде јоткон
көзнөк өткүре күүледі.
Энези уулын јайкап,
Араай кожондоды.

122 таскаду. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдү бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Мунг станциялар
ижин баштайт,
город, деревне
отторло јалтырайт.

Сөзликле өткүрер иш.

9-чы иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

Бисте фабрикалар ла ... . Ондо жөптү иш өдүп жат. Бистинг ... планын ажыра бүдүрет.

1. Керектү сөстөр тургузып, эрмектерди бичип алыгар.	2. Ол сөстөр канайда бичилип турганын ундыбагар.
--	--

123 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

1. Бистинг аш салган жалаңдарда бийик түж...м бүдер. Колхозч...лар эрчимдү, жакшы иштенет.

2. Ишке барар өй жетти. Ишмекч...лер з...водко баргылайт.

124 таскаду. Кычырыгар. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Аштын түжүми—ийде,
аштын түжүми—ат-нере,
аштын түжүмин көдүрген кижиге—
чактын чакка мак!

16 §. Жаңыс предмет ле бир канча предметтер.

Кас.   Кастар.   Жиилек.   Жиилектер.

кулун	кулундар
чечек	чечектер

125 таскаду. Кажы ла сӧс жаңыс предметти кӧргүзөр эдип, сӧстӧрди кӧргүзү аайынча кубултала, бичип алыгар.

Кулундар—кулун. Бозулар—... Эчкилер—... Койлор—...
Талдар—... Чибилер—... Теректер—...
Мӧштӧр—...

126 таскаду. Кажы ла сӧс бир канча предметтерди кӧргүзөр эдип, берилген сӧстӧрди канайда айдар керек?

Чалканчак—чалканчактар. Кандык—...
Чечек—...
Тура—... Сарай—... Кажаган—...
Чымыл—... Конус—... Адару—...

Сӧстӧрди кӧргүзү аайынча кубултып, бичип алыгар.

17 §. Я буквалу сөстөр.

127 таскаду. Бичип алала, я буквалу сөстөрдин алдыла чийү тартыгар.

1. Кышкыда Яша адазыла кожо яр-маркада болгон. 2. Вася ла Рая яблонялар отургусты. 3. Менин кичинек карындажым ясляга жүрет.

128 таскаду. Сөстөрди журуктардын турганы аайынча бичип алала, я букванын алдыла чийү тартыгар.

Мячик.
Яблоко.
Якорь.

Бичиир тушта точкалардын ордына я буквалу сөстөрди тургузыгар.

Зояга энези тату ... садып берди.
Ваня столдын үстүнде тегерик ...
јатканын көрүп ийди.

129 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. **Я** букванын алдыла чийү тартыгар.

1. Абрада сүттү үч фляга турган.
2. Пионерский отряд экскурсияга барар.
3. Таня кичинек гиря таап алала, магазинге апарып берди.

18 §. Ю буквалу сөстөр.

130 таскаду. Кычырыгар. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдө **ю** букванын алдыла чийү тартыгар.

Люба ла **Юра** ойнодылар. Люба наадайына **юбка** көктөди. Юра десе кроликке **брюква** берди.

131 таскаду. Сөстөрдү журуктардын турганы аайынча бичип алыгар. **Ю** букванын алдыла чийү тартыгар.

Индюк. Костюм.
Ключ. Утюг.

Бичиир тушта точкалардын ордына ю буквалу сөстөр тургузыгар.

Айылдын јанында кызыл тумчукту ...
базып жүрген.

... удабай изий берди.

Юля ... алала, замокты ачып ийди.

19 §. Ё буквалу сөстөр.

132 таскаду. Сөстөрдү журуктардын турганы аайынча бичип алыгар. Ё букванын алдыла чийү тартыгар.

Бу ...

Бу ...

Бу ...

К а р у з ы н а к е р е к т ү с ө с т ö р :
ёж, ёлка, самолёт.

Ёж—тегенектү јаан эмес анычак.

133 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Ё буква-лу сөстөрдүн алдыла чийү тартыгар.

Костя лётчик болор. Ол самолётло учуп жүрер. Витя пулемётчик болор.

Олор Төрөлибистинг грандарын ко-
рыыр.

Серёжа комбайнёр болор. Ол ком-
байнла аш жуунадар.

134 таскаду. Озо баштап кызычактардын атта-
рын, онын кийининде уулчактардын аттарын бичип
алыгар. Ё букванын алдыла чийү тартыгар.

Алёша, Алёна, Стёпа, Серёжа, Лёля,
Лёва, Лёня, Пётр, Сёма, Фёдор.

135 таскаду. Бичиир тушта точкалардын орды-
на он јанындагы столбиктен сөстөр тургузыгар.

Күскүде ... ла ... агаш орто-
зында болгондор. самолёт

Олор јыраанын төзинде ...
отурганын көрдилер. Сёма

Балдарды сезеле, ... болчок-
тоно берди. Лёля

Тенериле ... учуп баратка-
нын ... озо көрди. ёж

Ё букванын алдыла чийү тартыгар.

|| Я, ю, ё буквалар алтай тилге орус ||
|| тил ажыра кирген сөстөрдө бичилет. ||

136 таскаду. Берилген сөстөрдөң эрмектер тур-
гузала, бичип алыгар.

- 1) огородто, одогон, кызычак, свёкла.
- 2) костюм, меге, јаны, энем, көктөгөн.
- 3) садында, школдын, өзөт, яблонялар.

Сөзликке өткүрер иш.

10-чы иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

Столдо кичинек ... турган. Чейнеш ононг ... ле ... алала, ыртык чулугын жамады.

1. Керектү сөстөр тургузып, эрмектерди жетире бичип алыгар.	2. Ол сөстөр канайда бичилип турганын ундыбагар.
---	--

20 §. Щ буквалу сөстөр.

Щётка.

Плащ.

137 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Щ букванын алдыла чийү тартыгар.

1. Санашта кийим арчыыр щётка бар. Ол кийимин щёткала арчыйт. Ондо тиш арчыыр щётка база бар. Онын тиштери качан да ару.

2. Койчы Щепкин плащ садып алган.

Сурактарга каруу беригер.

Кандый щёткалар бар?

Олор неге керектү?

Плащ неге керектү?

138 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар. Щ буквалу сөстөрдиг алдыла чийү тартыгар.

1. Миша ... деп балык тудуп алды.

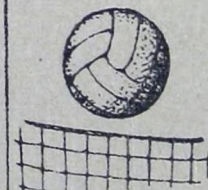
2. Москвада Кызыл... бар.

3. ... жакшы үренип жат.

Керектү сөстөр: Щеглова, лещ, площадь.

21 §. В буквалу сөстөр.

Вилка. Воронка. Вишня. Волейбол.

139 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

1. Ваня, Витя ла Вера ... ойнодылар.
2. Вася балдарды ... деп јиилекле күндүледи.
3. Ваня ... алала, лампага керосин урды.
4. Темир ... тарелкада јадыры.

В букванын алдыла чийү тартыгар.

140 таскаду. Озо баштап **в** буквалу сөстөрдн, онын кийининде **б** буквалу сөстөрдн бичип алыгар. **В** букванын алдыла чийү тартыгар.

Бригада. Квартира. Лавка. Јабу. Кувшин. Кабай. Квашня. Вожатый. Модоров. Балтырган. Кавалерия. Кобук. Вазелин.

141 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү буква тургузыгар: **в** эмезе **б**.

1. ...инт—балу таңарга керектү бөс.
2. Витяда каду эмес, ...инт бар болгон.
3. Магазинге көп то...ар келди.
4. Боря кандый ла суракка каруу та...ар.

22 §. Ф буквалу сөстөр.

142 таскаду. Сурактарга толо каруулар бичигер.
Ф букванын алдыла чийү тартыгар.

Афоня.

Феня.

Фира.

Кемнин айылында телефон? Кемде
фартук? Кемде флажок?

Кем телефонло куучындайт?

Кем фартук кийет?

Кем флажок тудунып алган?

К о р г ү з ү.

Афонянын айылында телефон.

143 таскаду. Озо баштап в буквалу сөстөрдү,
Онын кийининде ф буквалу сөстөрдү бичип алыгар.

Кофта. Завод. Ферма. Шкаф. Врач.
Фартук. Вова. Филипп. Шофёр. Вена.
Туфля. Совхоз. Свёкла. Фабрика. Букварь.

23 §. X буквалу сөстөр.

Халат.

Сахар.

Хлопок.

144 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

1. Врач апагаш ... кийип алды.
2. Изү жерде ... өзөт. Онон жүзүн-
жүүр бөстөр эдип жадылар.
3. Эжем магазиннен ... экелди.

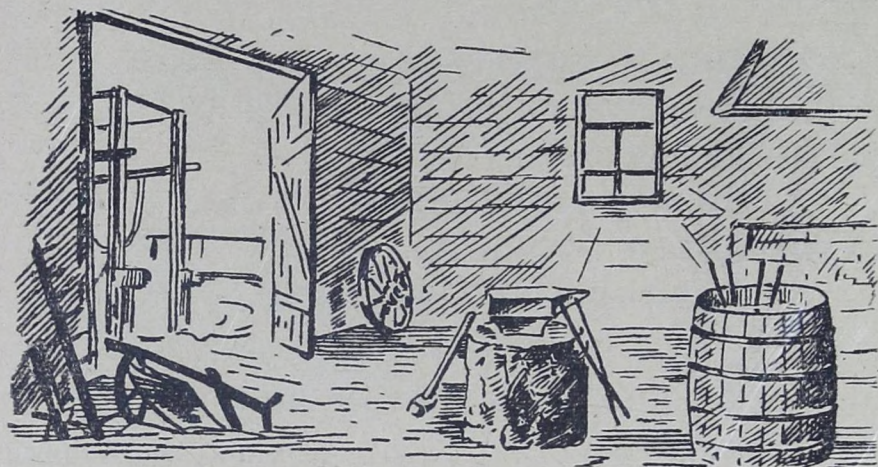
X буквалу сөстөрдin алдыла чийү тартыгар.

145 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. X бук-
ванын алдыла чийү тартыгар.

Совхоз.

Бистен ыраак јокто совхоз бар. Ондо менин агам Захар иштейт. Ол азыйда пароходто иштеген. Эмди ол механик.

24 §. Ц буквалу сөстөр.

146 таскаду. Кычырыгар.

Кузница.

Бистин колхозто жаан кузница бар. Скворцов өбөгөн—кузнец. Онын болушчызы—Синицын. Олордын күнүн-сайын бүдүрген нормазы—jүс процент ле онон до ажыра болуп јат.

Бичиир тушта ц буквалу сөстөрдин алдыла чийү тартыгар.

Щ, в, ф, х, ц буквалар алтай тилге орус тил ажыра кирген сөстөрдө бичилет.

147 таскаду. Карарта базылган сөстөрди чынчике айдып, кычырыгар. Бичип алала, **ц** букванын алдыла чийү тартыгар.

1. **Цицин мотоцикл** садып алды.
2. Нуль деген **цифра** предметтер чек жогын темдектейт.
3. **Электростанцияны** тударга **комсомолецтер** болушты.
4. Адам фронтто **офицер** болгон.

Сөзликке өткүрер иш.

11-чи иш. Јурукта кандый предмет јуралганын айдып беригер. Эрмектерди кычырыгар.

Бу үредүге керектү неме — . . . . .

Ого . . . . . уруп јадылар.

1. Точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын сөзликтег көрүгөр. Олор канайда бичилип турганын ундыбагар.

2. Бичип алыгар. Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузыгар. Ол сөстөрди үйелерине бөлип салыгар.

148 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

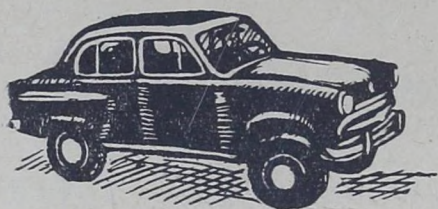
1. Нина тетрадьтарын столдын **кай...рчагына** сугуп койды.

2. Чиби, јойгон, карагай, мөш, тыт—
и...не бүрлү агаштар.

3. Пыйма жамаарга жоон уч...к керек.

25 §. Јымжак темдек сөстинг учында бичилери.

Автомобиль.

Фонарь.

Карындаш ла сыйын.

Игорь, бойының кичинек сыйынын
тың сүүп јат. Ол ого букварь ла тетрадь
сыйлап берген. Ол сыйынын кычырарга
үредип, мынайда айдат: фо-нарь, ав-то-
мо-биль.

|| Б (јымжак темдек) деп буква кан-
дый да табышты темдектебей јат. ||

Сөстинг учында јымжак темдек оног
озо турган туйук табыштың јымжак
айдыларын көргүзет: фонарь, автомо-
биль.

149 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Ъ деп буквалу сөстөрдин алдыла чийү тартыгар.

1. Мен маалада фасоль отургустым.
2. Энези кичинек балазына кисель берди.
3. Морковь—огородтын ажы.
4. Столдын үстүнде тетрадь ла букварь жадыры.

150 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Ъ деп букванын ла оноң озо турган туйук букванын алдыла чийү тартыгар.

1. Лагерь суунун жаказында турган.
2. Федянын адазы „Москвич“ деп автомобиль садып алган.
3. Бистин огородто морковь, согоно, фасоль өзөт.
4. Артель планын ажыра бүдүрет.

151 таскаду. Кычырала, Ъ деп буквалу сөстөрдн айдып беригер.

Жылда төрт өй бар: кыш, жас, жай, күс.

Жылдын кажы ла өйинде айлар бар.

Кышкы айлар: декабрь, январь, февраль.

Жаскы айлар: март, апрель, май.

Жайгы айлар: июнь, июль, август.

Күскү айлар: сентябрь, октябрь, ноябрь.

Сөзликле өткүрер иш.

12-чи иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөрдн тургузатанын айдып беригер. Сөзликтен көрүп алыгар.

Баштапкы кышкы ай—... . Оны ээчий
... барат, онын кийининде дезе ... .
Жаскы айлар: март, ... ле май.

1. Керектү сөстөр тургузып,
бичип алыгар.

2. Ол сөстөр ка-
найда бичилип тур-
ганын ундыбагар.

26 §. Жымжак темдек сөстин ортозында бичилери.

Пальто.

Письмо.

Сөстин ортозында жымжак темдек
онон озо турган туйук табыштын
жымжак айдыларын көргүзөт: пальто,
письмо.

152 таскаду. Карарта базылган сөстөрдү чын-
чике айдып, эрмектерди кычырыгар. Бичиир тушта **Б**

деп букваныг ла оног озо турган букваныг алдыла чийү тартыгар.

1. **Физкультура** кижининг су-кадыгын тынгыдат.

2. Балдар јайгыда пионерский **лагерьге** барды.

3. **Понедельник**—неделенинг баштапкы күни.

4. Черүдеги агамнан **письмо** келди.

153 таскаду. Сөстөрди көргүзү аайынча бичип алыгар.

Фонарь—фонарьлар. Тетрадь—... . Медаль—... . Букварь—... . Артель—... . Шинель—... .

1. **Ь** деп букваныг ла оног озо турган букваныг алдыла чийү тартыгар.

2. Онын кийининде **тетрадьтар, медальдар, букварьлар, шинельдер** деп сөстөрдиг болужыла эрмектер сананып алыгар.

Сөсти бир јолдон экинчи јолго көчүрер тушта **Ь** деп букваны оног озо турган буквадан айрырга јарабас: **аль-бом.**

154 таскаду. Бичиир тушта **Ь** деп буквалу сөстөрди бир јолдон экинчи јолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Пальто. Сельпо. Больница. Физкультура. Письмо. Школьник. Понедельник.

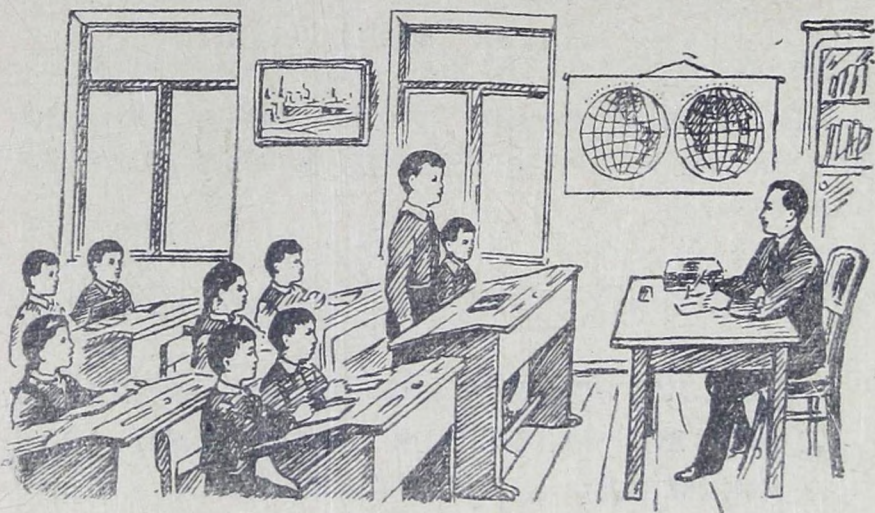
К о р г у з у. Паль-то. По-недельник, понедельник, понедельник.

155 таскаду. Бичиир тушта ь деп буквалу сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрөри айынча бөлип салыгар.

1. Игорьго энези апельсин берди. 2. Ольгада жараш альбом бар. 3. Чернильница столдын үстүндө туру. 4. Синька—бөстөрдү будуурга керектү көк будук.

Сөзликте өткүрөп иш.

13-чи иш. Журуктын алдындагы эрмектерди кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөрдү тургузатанын айдып беригер. Сөзликтег көрүп алыгар.

Бу ... Бу класста ... үредип жат.

156 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буквалар тургузыгар. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

1. Март суулу, **апрел...** өлөндү. 2. Жылды **...нварь** баштайт, **д...кабрь** учына жетирет. 3. **Феврал...да со...к** чугулданат.

27 §. Бастыра жыл туркунына үренгенин катап көрөри.

157 таскаду. Бичип алала, үндү буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Жастың келгенине сүүнгендий,
суулар шуулап төмөн агат.
Жаңы кийим кийингендий,
Туулу Алтай жараш турат.

158 таскаду. Бичиир тушта карарта базылган сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Кушкаштар—бистинг најыларыбыс.

Кушкаштардын уйаларын **чачпагар**.
Кушкаштар—жалаңнын, **мааланын**, сад-
тың **ижемжилү** коручылары. Олор каршу-
лу курт-конустарды жоголтот. Кушкаш-
тарга **тийбегер**, олорды чеберлегер!

159 таскаду. Кем? деп суракка каруу берип турган предметтердин аттарын чыгара бичип алыгар.

Салкын. Үренчик. Кол. Трактор. Тракторист. Механик. Уулчак. Кушкаш. Теермен. Кузнец. Теке. Мойын. Кызычак. Үкү. Түлкү. Лётчик. Адаручы. Мал. Киш. Шофёр. Врач. Таан.

160 таскаду. Не? деп суракка каруу берип турган предметтердин аттарын чыгара бичип алыгар.

Сапожник. Кайырчак. Ишмекчи. Тийинг. Жалбырак. Шахтёр. Томуртка. Завод. Бала. Өбөгөн. Камду. Бачыртка. Балыкчы. Балык. Бөрү. Ишчи. Агроном. Бинокль. Площадь. Эчки. Виноград. Пионер.

161 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына он жанындагы столбиктен шүүлте аайынча керектү сөстөр тургузыгар.

1. Кышкыда салкын . . . , жайгыда дезе		жылу соок
2. Сахар . . . , тус дезе		ачу тату
3. Кышкыда күн . . . , жайгыда дезе		узун кыска

Туйук буквалардын алдыла чийү тартыгар.

Кастарды өчөштирбе!

162 таскаду. Јурукты ајктап көрөлө, ондо не болгонун куучындап беригер.

163 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына слердин дежурныйлардын өбөкөлөрүн ле аттарын бичигер.

Бистинг дежурныйлар.

Понедельникте бисте ... .. дежурить эдер. Вторникте ... .. дежурить эдер, средада дезе—... ..

164 таскаду. Мынын алдындагы таскадуда баштаган ишти учына јетирип салыгар.

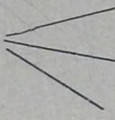
Четвергте ... .. дежурить эдер, пятницада—... .., субботто дезе—... ..

165 таскаду. Кычырала, бичип алыгар. Точкалардын ордына балдардын аттарын ла ийттин чоло адын тургузыгар.

Кичинек ... ла онын сыйыны ... меесте болгондор. Олорло кожо ... деп ийт болгон. Балдар жиилек тергендер.

166 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына уулчактын адын тургузыгар. Суракты ла скобкаларды бичибегер.

(Кем?) ... оромло бараткан.
школго келген.
класска кирген.

167 таскаду. Кычырала, кажы ла сөстө канча үйе барын айдып беригер.

1. Саңыскан. Томуртка. Бачыртка. Ёренчи. Тарал.

2. Ишмекчилер. Завод. Пальто. Түжүм.

3. Ёренчик. Ангчы. Тийинг. Чернильница. Чернила.

Бичиир тушта сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрери аайынча бөлип салыгар.

Сөзликле өткүрер иш.

14-чи иш. Кычырала, точкалардын ордына кандый сөстөр тургузатанын айдып беригер. Сөзлик аайынча шинжүлөп көрүгөр.

... чыйкылдайт, ... каактайт.

Ак мыкынду ... шайрап јат.

... ончо кушкаштардан артык ко-
жондойт.

1. Керектү сөстөр тур- гузала, эрмектерди бичип алыгар.	2. Ол сөстөр канайда бичилип турганын унды- багар.
---	--

168 таскаду. Точкалардын ордына керектү бук-
валар тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

1. **Ўред...чи** класс жаар барды. 2. **Куч...-
йак** чеденде отурды. 3. Вол...дя ла Л...ня
кай...ннын будагында **т...рчык** отурганын
көрдилер. 4. **Карга...** каактап ийеле, уча
берди.

Карарта базылган сөстөрдү чын бичип алдыгар ба,
жок по, сөзликтең көрүгер.

169 таскаду. Журукты көрөлө, ондо кандый пред-
меттер барын айдып беригер. Предметтердин атта-
рын бичип алыгар.

170 таскаду. Кычырала, мында канча эрмектер барын айдып беригер.

Јас.

Кар кайылат суучактар агат изү јерден кушкаштар учуп келдилер баарчыктар кожондойт колхоз аш саларга белетенет јаскыда балдарга сүүнчилү.

171 таскаду. Јурукты ајыктап көрүгер. Сурактарга каруу береле, куучын тургузып алыгар.

Сурактар.

Түлкү нени көрүп ийди?

Ёж канайтты?

Болчоктонып алган ёжты түлкү кайдаар тоголотты?

Ёж сууда нениг учун болчоктонып болбос?

Түлкү ёжты канайдар?

Кулугур тўлкүде төртөн эки эп-сүме.

172 таскаду. Он жанындагы столбиктеги сөстөрдичын-чике кычырыгар.

1. Лёня көп ... билетен болгон. Эртен Чейнеш клубта	кожондоор кожондор
2. Ол бойынын төрөл колхозында .... Билип ал: ... ончозы жақшы.	иштер иштеер
3. Сууны жакалай ... турган. Эреш жайгыда биске	айылдаар айылдар

Точкалардын ордына керектү сөстөр тургузып, эрмектерди бичип алыгар.

173 таскаду. Берилген сөстөрдөң эрмектер тургузала, бичип алыгар.

- 1) кыш, өтти, соок.
- 2) күн, чалыйт, жаскы.
- 3) көрдилер, балдар, бачыртканы, баштапкы.

174 таскаду. Кычырала, точкалардын ордына кандый букваны тургузатанын айдып беригер.

Шул...гин Петя жааназына пис...мо бичиди. Кичинек карындажы Игорьь... мар-

177 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буква тургузыгар: **у** эмезе **ю**.

1. Н...ра Ш...рага р...чка берди. 2. Л...ся ут...гла кийим түзетти. 3. Л...шада жаңы кост...м бар. 4. Л...чинага анчадала карагай одын жарамыкту.

178 таскаду. Бичиир тушта точкалардын ордына керектү буква тургузыгар: **е** эмезе **ё**.

1. Л...ня жаңы жылда ...лкада болгон
2. Л...на св...кла одогон: 3. Ф...ня ла
Ст...па самол...т көрдилер. 4. Ал...ша
кийим арчыыр щ...тка садып алды.

Суракка каруу беригер.

Я, ю, ё буквалар кандый сөстөрдө бичилет?

179 таскаду. Сурактарга каруу береле, эрмектер бичип алыгар. **В** букванын алдыла бир чийү, **ф** букванын алдыла эки чийү тартыгар.

Фасоль ло морковь кайда өзөт?

Врач кайда иштеп жат?

Товар кайда бар?

Автобусты кем баштайт?

Виноград кайда өзөт?

Каруузына керектү сөстөр: больницада, лавкада, садта, шофёр, огородто.

180 таскаду. Озо баштап **ц** буквалу сөстөрдү, онын кийининде **х** буквалу, онын кийининде **дзе** **щ** буквалу сөстөрдү бичип алыгар.

Халат. Станция. Милиционер. Плащ. Совхоз. Площадь. Хомут. Механик. Кузница. Щётка. Кузнец. Лещ. Ощепков. Мотоцикл.

Суракка каруу беригер.

Х, ц, щ буквалар кандый сөстөрдө бичилет?

181 таскаду. Журуктарды көрөлө, сурактарга каруу беригер.

Сурактар.

Бу журуктардын кажызынын алдына „Кичеемкей эне“ деп бичиирге жараар?

Журуктардын кажызын „Баштапкы катап учуп чыкканы“ деп айдарга жараар?

„Кушкаш балдарына уяа жазап турганы“ деп кандый журукты адаарга жараар?

182 *таскаду*. Кычырала, бичип алыгар, онын кийининде наизусть үренип алыгар.

Төрөл.

Ада-Төрөл јерим мениг элбек,
агаш, јалан, суулар ондо көп.
Кижиге јайым јүрүп јуртагадый,
ондый ороон өскө јерде јок!

Сөзлик.

1.

жалбырак

2.

ийик

3.

уулчак
үренчик

4.

кызычак
такаа

5.

соок
анчы
кийим
тийиг

6.

баарчык
күүле
томуртка

7.

кулун
бөрү

8.

колхозчылар
түжүм

9.

заводтор
ишмекчилер

10.

кайырчак
ийне
учук

11.

чернильница
чернила

12.

класс
үредүчи

13.

декабрь
январь
февраль
апрель

14.

кучыйак
каргаа
сагыскан
торчык

Б А Ж А Л Ы К Т А Р

Табыштар ла буквалар керегинде үренгенин катап көрөри	3
Сөстин үйези	6
Үндү табыштар ла туйук табыштар	9
Сөстөрдү бир жолдон экинчи жолго көчүрөри	13
Алтай алфавит	17
Сөс лө эрмек	19
Предмет ле онын адалган ады	25
Улустын адын ла өбөкөзүн жаан буквадан баштап бичири	38
Тындулардын чоло адын жаан буквадан баштап бичири	44
Үренгенин катап көрөри	47
Предметтердин действиелери	49
Предметтердин аңылу темдектери	56
Э ле е буквалар	60
И буква	61
Үренгенин катап көрөри	62
Жангыс предмет ле бир канча предметтер	65
Я буквалу сөстөр	66
Ю буквалу сөстөр	67
Ё буквалу сөстөр	68
Щ буквалу сөстөр	70
В буквалу сөстөр	71
Ф буквалу сөстөр	73
Х буквалу сөстөр	74
Ц буквалу сөстөр	75
Лымжак темдек сөстин учунда бичилери	77
Лымжак темдек сөстин ортозында бичилери	79
Бастыра жыл туркунына үренгенин катап көрөри	82

Капитон Андреевич Бедрев

Алтайский язык для 1 класса

На алтайском языке

* * *

Редактор *З. И. Табакова.*

Обложка художника *М. П. Чевалкова.*

Художественный редактор *А. М. Кузнецов.*

Технический редактор *М. И. Тихтиев.*

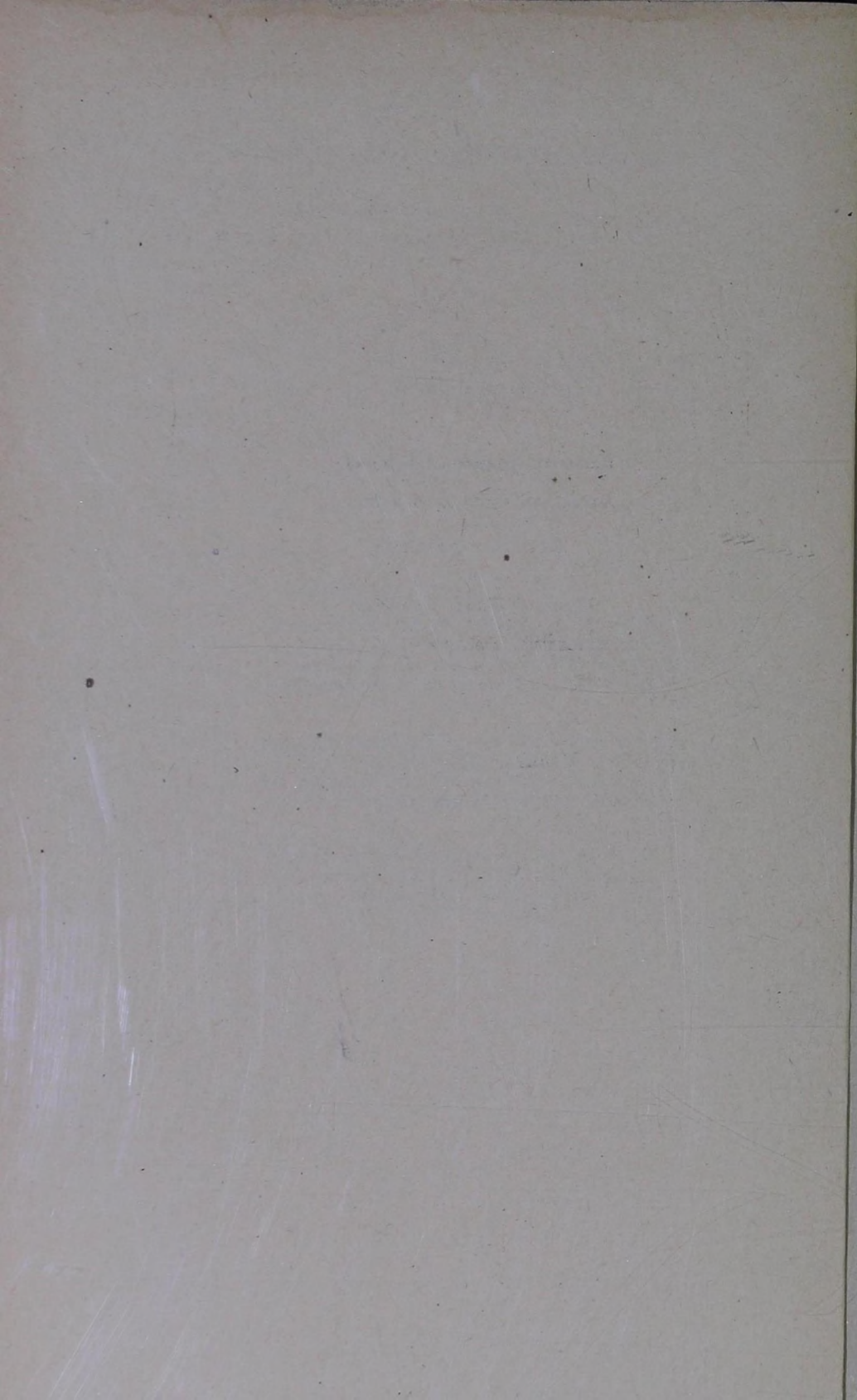
Корректоры: *А. Боконокова* и *А. Борбуев.*

* * *

Сдано в набор 16/1-59 г. Подписано к печати
28/V-59 г. Формат 60X92 1/16. Печ. л. 6.
Уч. изд. л. 6,5. Тираж 2000 экз. Заказ № 342.
Цена без переплета 65 коп. Переплет 50 к.

* * *

Горно-Алтайское книжное издательство.
Типография № 15. г. Горно-Алтайск,
проспект им. Сталина, 29.

8

46 611

Баазы 1 салк. 15 акча
Цена 1 руб. 15 коп.

К. А. Бедрев
АЛТАЙСКИЙ ЯЗЫК
ДЛЯ 1 КЛАССА

—
На алтайском языке

6